

Таїсія КРУШЕЛЬНИЦЬКА, Ольга МАТВЕЄВА
Національна академія державного управління
при Президентіві України
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

СИНГУЛЯРНІСТЬ КОРУПЦІЇ ЯК ГАЛЬМІВНОГО ЧИННИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Досліджується глибинна сутність та природа корупції як феномену, що поширюється на різні сфери суспільного життя: управління, економіку, політичну владу, законо- та нормотворчість. В умовах формування і становлення громадянського суспільства для здійснення еволюційного переходу країни в режим сталого розвитку цей феномен визначається гальмівним чинником сталого розвитку. Акцентується увага на сингулярності корупції, що визначає багатовимірність, різноспрямованість та комплексність цього явища відносно суспільної свідомості та практики державного управління. Визначаються основні напрями викорінення схильності до корупції на цих рівнях когнітивного усвідомлення рівня її загрози для суспільного розвитку.

Ключові слова: корупція, суспільна свідомість, державне управління, державна служба, громадянське суспільство, сингулярність корупції.

Taisiia Krushelnytska, Olha Matveieva. Singularity of corruption as a break factor of sustainable development in Ukraine

It is investigated the deep essence and the nature of the corruption as a phenomenon that extends to various spheres of social life: governance, economics, policy, and the law. In conditions of the civil society formation, for the implementation of the country's evolutionary transition to a sustainable development, this phenomenon is defined as a brake factor for sustainable development. The emphasis is put on the singularity of corruption, which determines multidimensionality, versatility and complexity of this phenomenon in the relation to public consciousness and practice of public administration. The main directions of elimination of inclination to corruption at these levels of cognitive awareness of the level of its threat for social development are determined.

Key words: corruption, public awareness, public administration, civil service, civil society, singularity of corruption.

Корупція в Україні сьогодні є найбільш болючою проблемою, що загрожує поступальному соціально-економічному та правовому розвитку держави, і головною загрозою економічній і територіальній безпеці країни. В умовах поширення корупції на всі ланки управління на всіх його рівнях стає неможливим економічний, соціальний, гуманістичний розвиток країни. Негативні наслідки впливу корупції не просто перешкоджають прогресивному поступальному розвитку суспільства, а й стають загрозою національній безпеці. Більше того, корупція, поширюючись упродовж тривалого історичного періоду, настільки «вросла» в соціально-економічні і політичні процеси, що спотворила суспільну оцінку її як явища. У громадській свідомості вона вже сприймається як певна «суспільна норма», хоча на когнітивному рівні громадяни усвідомлюють її небезпечність, щоправда інколи декларативно, маскуючи власне позитивне ставлення до неї потребою збереження доступу до певних соціально-економічних благ. Тому усвідомлення сингулярної сутності корупції, меж і глибини її проникнення в суспільно-економічні процеси, декомпозиція її складових частин і типологія видів є актуальним напрямом наукового пошуку.

Корупція є історичним спадком, поширеним соціально-економічним і політичним явищем та правовим викривленням. Тому впродовж багатьох років вона залишається об'єктом дослідження для фахівців різних наукових галузей. Різні аспекти прояву корупції, разом із заходами щодо її запобігання, досліджували В. Бутенко, О. Драган, Я. Кондратьєв, А. Кіріпичников, В. Кохан, В. Копейчиков,

В. Лукомський, С. Серьогін, В. Скоробогацький, О. Сокирко, С. Телешун, В. Овчинський, В. Погорілко, В. Тацій, І. Туркевіч та багато інших учених. Більшість вітчизняних науковців, визначаючи корупцію в Україні як системне явище, зосереджують науковий пошук на переосмисленні теоретичної сутності категорії «корупція», розв'язанні проблем запобігання корупції тощо. Чільне місце в науковому пошуку посідають, серед інших, праці М. Камлика і Є. Невмержицького, яких можна вважати чи не першими вітчизняними науковцями, що досліджували феномен корупції в Україні. Правовий аспект тлумачення корупції розкривали, зокрема, М. Мельник, який образно називав її «корозією влади» і досліджував тематику забезпечення антикорупційної діяльності в органах влади, і А. Бантишев, який досліджував питання кваліфікації злочинів, пов'язаних із корупцією. На економічних аспектах корупції зосередив увагу А. Скрипник; О. Гриценко розглядав корупцію як інституціональний комплекс, А. Бова вивчав методологічні підходи до дослідження суб'єктних показників у корупції та брав активну участь у практичному дослідженні корупції в Україні. Водночас розгляду питань ступеня ураження органів публічної влади корупційними явищами, особливо в останні роки, типізації її проявів, узагальнення виникнення приділено недостатньо уваги.

Мета статті – визначити сутність корупції як суспільно-економічного явища та здійснити її типізацію в умовах обмеженості когнітивного поля громадянської свідомості і демократії.

Корупція – соціально-економічне явище, яке руйнує прозорість і рівність суспільно-економічних відносин. Створюючи передумови сингулярної деструктуризації, вона унеможливує дію правових меж у суспільстві, деформує принципи демократії і ринкової економіки. Сьогодні корупція, змінюючи форми і способи прояву, проникла у всі ланки публічної влади [10], можливо саме тому ані наукова література, ані нормативно-правові акти не дають єдиного визначення категорії «корупція». Водночас корупція включає в себе декілька аспектів, і «... притаманна різною мірою усім суспільствам» [2, с. 91] (тут і далі переклад наш. – Т. К., О. М.), а тому й розглядається як гетерогенна категорія. Так, серед дослідників є ті, що називають корупцію кримінологічною тенденцією, інші вважають її «...не стільки правовим, скільки соціальним і моральним» явищем [2, с. 91]. Саме через гетерогенність корупції визначення її сутності відрізняється залежно від об'єктів і суб'єктів її впливу та змісту досліджуваного явища.

З погляду етимології, термін «корупція» утворився від сполучення двох латинських слів, які визначають її суб'єкти і загальний зміст: «соггеі» – учасники сторін з приводу єдиного предмета і «гупреге» – ламати, ушкоджувати, порушувати, скасовувати. Отже, термін «соггупреге» буквально означає участь декількох людей у певній діяльності, метою яких є «псування», «ушкодження» нормального ходу певного суспільно, економічно чи політично обтяженого процесу [5].

Більш повний перелік протиправних діянь, які належать до корупційних, наведений у Конвенції ООН проти корупції, це: підкуп національних державних посадових осіб (ст. 15); підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій (ст. 16); розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою (ст. 17); зловживання впливом (ст. 18); зловживання службовим становищем (ст. 19); незаконне збагачення (ст. 20); підкуп у приватному секторі (ст. 21); розкрадання майна в приватному секторі (ст. 22); «відмивання» доходів, здобутих злочинним шляхом (ст. 23); приховування або безперервне утримання майна (ст. 24); перешкоджання здійсненню правосуддя (ст. 25) [4].

У національному законодавстві корупція розглядається як протиправна діяльність окремих осіб, яка полягає у використанні службовими особами їхніх прав і посадових можливостей для особистого збагачення. Так, у Законі України

«Про засади запобігання і протидії корупції» уміщено таке визначення корупції: «використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди» [8].

Узагальнюючи існуючі підходи до визначення сутності корупції, зазначимо, що це не просто дія, вчинок чи порушення, це складне соціально-економічне явище, яке пов'язане з протиправною діяльністю посадових осіб публічної служби, що виникає в процесі реалізації їх владних повноважень і негативно впливає на різні аспекти політичного і соціально-економічного розвитку суспільства і держави. Тобто кожен державний службовець або особа, що такою не є, але займає посаду в органах публічної влади і до її компетенції належить прийняття певних управлінських рішень чи виконання певних дій адміністративно-розпорядчого характеру, потенційно може здійснювати корупційні дії і бути суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення.

З позиції концепції сталого розвитку корупція має декілька основних аспектів впливу: соціальний, економічний, владно-управлінський, політичний, але її негативний вплив охоплює все суспільство і державу, «роз'їдає» правові й моральні підвалини держави й опускає країну на нижчий щабель еволюційного розвитку. Тому її слід вважати суттєвим бар'єром на шляху до побудови системи належного управління як базису сталого розвитку.

Так, ознаками корупційних діянь є: безпосереднє заподіяння шкоди авторитету чи іншим охоронюваним законом інтересам держави; використання особою свого становища всупереч інтересам держави; корислива мета або інша зацікавленість особи, що суперечить закону; наявність в особі умислу на вчинення дій (або бездіяльність), які об'єктивно завдають шкоди охоронюваним законом інтересам держави; незаконне одержання особою благ (як матеріальних, так і нематеріальних), послуг, виключних переваг.

Отже, у площині аналізу причин виникнення корупції лежить конфлікт між діями посадової особи та інтересами її працевластувача (зокрема, це орган державної чи місцевої влади) або між діями виборної особи та інтересами суспільства. Утім, умовно причини корупції в будь-якій країні, незалежно від того, який шлях до побудови моделі сталого розвитку вона пододала, можна поділити: на історичні, інституційні та суспільні. Історично «стародавній архетип влади породжує обшинний початок, містить у собі культ сили (міць влади), вождя (міфічний герой – покровитель племені), роду (свої – чужі), патерналістську психологію, схильність до жертвоприношення» [9]. Інституційні викривлення сприяють виникненню та процвітанню такого деструктивного явища, як корупція. Зазвичай вона обумовлюється такими основними причинами: чітко не окреслені, «широкі» повноваження посадових осіб, недостатня гласність та прозорість їхньої діяльності, недостатня підзвітність, що веде до виникнення особистих стимулів діяльності чиновників, а також недостатність адміністративних та силових заходів протидії з боку правоохоронних органів. Додамо також, що є й суспільні причини корупції, як, передусім, терпимість громадян до самої корупції та її проявів, особиста лояльність до посадовців, схильних до корупції, примирення з беззаконням, яке тривалий час сприймалося як звична викривлена норма буття. Утім, це лише суб'єктивний прояв корупції. Для усвідомлення природи й опрацювання дієвих заходів запобігання корупції необхідно враховувати і об'єктивний склад корупції, насамперед, це національне законодавство, яке містить глибокі прогалини, що дозволяють корупційні діяння.

На сьогодні очевидним є той факт, що корупція охопила всі ланки публічного управління, не просто гальмуючи сталий розвиток, а наочно загострюючи економічну, соціальну і політичну кризи. Тому, характеризуючи рівень корумпованості українського інституційного середовища, автори взяли на себе сміливість визначити ступінь її поширення і глибини як сингулярний. Термін «сингулярність» зустрічається в точних науках (математиці, фізиці, астрономії, космології та ін.), його теоретичне тлумачення варіюється, але загалом науковці

схиляються до бачення сингулярності як до певного стану об'єкта, щільність якого наближається до нескінченності, а також стану викривлення простору, який уже неможливо виміряти лише в одній площині [16; 17].

Космологічна сингулярність, на думку С. Хокінга, – точка відліку, яка іменується великим вибухом. У цей період щільність і температура речовини наближаються до нескінченності, одночасно міра хаосу спрямовується до нуля, помножуючись на дві π [16]. Тобто сингулярність – це явище, за якого перестають діяти сучасні уявлення про матерію і де починають виникати футуристичні теорії, на кшталт теорій чорних дір та великого вибуху [16; 17].

Поняття сталого розвитку і зростання набувають нового смислового навантаження в умовах наслідування сингулярним цілям буття. Вивчення процесів сингулярності є порівняно новим науковим напрямом (технологічна сингулярність). Уперше цей термін запропонував американський письменник-фантаст В. Віндж, указуючи на загрозовість цього процесу. Учений стверджує, що протягом найближчих 30 років у нас з'явиться технологічна можливість створити надлюдський інтелект; невдовзі після цього людська епоха буде завершена. Тобто в теоретичному сенсі технологічна сингулярність являє собою гіпотезу, згідно з якою прискорення прогресу у сфері технологій зумовить приголомшливий ефект, за якого штучний інтелект перевершить людський інтелектуальний потенціал і контроль [17].

У випадку з корупцією через високу її щільність, що сягає сингулярного рівня, виникає ефект «чорної діри», за якого зростання, добробут, безпека викривляються й перетворюються на обернені їм явища: занепад, зубожіння, небезпеку. Усі прогресивні процеси уповільнюються з прискоренням. І сингулярність корупції як стан соціально-політичного виміру сталого розвитку суспільства із новою точкою відліку є історично-еволюційним моментом визнання очевидності проникнення корупції в усі сфери суспільного буття, усвідомлення її деструктивної природи в багатовимірній конфігурації та багаторівневості (поширення на всі рівні управління суспільним розвитком).

Серед вирішальних причин формування і посилення політичної корупції в Україні на початку 1990-х рр. В. Якушик називає «дезінтеграцію більшості механізмів контролю та планування; так звану феодалізацію державних підприємств, що призвело до зосередження грошових мас у державних посадовців та структурної економічної кризи; прив'язаність України до так званого єдиного народногосподарського комплексу СРСР» [12, с. 204]; невідповідність темпів зростання заробітної плати й інфляції; «зубожіння деяких соціальних верств», а точніше стрімке розшарування суспільства на бідних і багатих. Також однією з причин корупції І. Жданов називає відсутність політичної волі вищого керівництва держави, слабку суспільну підтримку антикорупційної діяльності [3], хоча останнє ми вважаємо не причиною корупції, а її інструментом. Так, В. Бутенко серед основних причин корупції виокремлює такі: непоміркованість і уповільненість реформаторських рішень влади, їх непослідовність та амбівалентність; виведення найбільш економічно привабливих підприємств з державної власності у приватну в інтересах окремих громадян чи їх груп, тіньових структур і кланів; криміналізацію економічних відносин; залучення правоохоронних і судових органів до кримінальних операцій та їх саботаж щодо притягнення винних у корупційних злочинах до відповідальності тощо [1, с. 11 – 17]. Сюди варто додати і досвід «ручного управління», де дія посадової особи значною мірою не обмежувалася нормами законодавства, і практику утворення регуляторних інституцій (зокрема, державної казначейської служби), відсутніх у переважній більшості розвинених країн. Проте все це є одночасно і причинами, через які стають можливими корупційні дії, і інструментами, за допомогою яких вони здійснюються.

Утім, за баченням С. Дж. Пундея, корупція не є інфекцією, яку раптом може «підхопити» здорове суспільство. Вона є наслідком явищ і тенденцій політики,

економіки та розвитку держави. Жодна країна не була ніколи повністю вільною від неї. На нашу думку, найбільш небезпечні форми корупції здебільшого мають місце в країнах, що перебувають у процесі політичного, економічного та соціального становлення або економічної і політичної невизначеності, формування цілісної законодавчої системи, зорієнтованої на створення управлінського базису сталого розвитку держави і суспільства.

Корупція як суспільно-економічне явище може бути типізована:

- 1) за напрямом використання вигоди:
  - зовнішня – та, продукт якої використовується за межами країни (виведення грошей в офшорні зони, вкладення в об'єкти бізнесу і нерухомості за кордоном тощо);
  - внутрішня – та, продукт якої використовується в межах країни.
- 2) за зв'язком із владними інститутами (суб'єктами зловживань):
  - системна – та, що охоплює всі ланки окремих систем державної влади (суддівська, прокуратура, виконавча тощо), починаючи з рядових чиновників до найвищих державних посадовців з підпорядкуванням останнім (умовно її можна уявити як піраміду всмоктання коштів);
  - периферійна – та, що не має системного характеру, у ній задіяні окремі посадові особи та службовці;
- 3) за об'єктами зловживань:
  - кошти державного і місцевого бюджетів та підприємств державної і комунальної власності;
  - кошти фізичних осіб і приватних підприємств [6; 7].

Так, Національне антикорупційне бюро України розрахувало збитки від результатів корупції – діянь чиновників. За результатами першої перевірки у 2016 р. зареєстровано 22 кримінальних провадження за результатами аналізу відомостей, наданих в е-деклараціях. У провадженнях фігурує 21 чиновник: 6 народних депутатів, 11 суддів, 2 голови районних державних адміністрацій, 1 заступник обласної ради і 1 керівник центрального органу виконавчої влади. Крім того, головний антикорупційний орган країни зазначив, що загалом у розслідуваннях на сьогодні фігурують 15 посадовців, 39 суддів, 25 прокурорів і 62 топ-менеджера державних підприємств. За оцінками бюро, на рахунки державних компаній уже вдалося повернути 105 млн грн і запобігти розкраданню 583 млн грн. У звіті про попередні підсумки роботи за 2018 р. вказано 730 проваджень у роботі, 143 повідомлення про підозру, 276 обвинувачених, 166 справ, направлених до суду, і 23 вироки [13].

Але, незважаючи на такий прогрес в останні роки, Україна все ще суттєво відстає в позиціях європейського рейтингу боротьби з корупцією: у глобальному Індексі сприйняття корупції, який щорічно складає організація Transparency International, наша країна (за підсумками 2017 р.) зайняла 130-те місце серед 167 країн (142-ге місце у 2014 р. і 144-те місце в 2013 р.). Близькі позиції у Парагваю, Непалу, Нікарагуа, Камеруну й Ірану [18].

Останні 25 років західні донори інвестували мільярди доларів у посткомуністичну Україну, ставлячи перед собою дві головні мети: допомогти країні створити міцну ринкову економіку і закласти фундамент правової держави. Однак західні інвестиції «допомогли» лише українським елітам, які продовжили грабувати країну, не зробивши нічого для підвищення окуповуваності інвестицій [15], створення інституційного базису позитивних зрушень. Навіть сьогодні в Україні корупція процвітає в державних структурах найвищого рівня, про що свідчать прояви глибокої економічної та політичної кризи, відсутність помітного прогресу в реформуванні суспільних служб, а також стабільна нерівномірність у розподілі національного доходу, що виявляється у відсутності середнього класу як такого із заміною його на тотально бідне населення. Тому «точкові» успіхи реформ (адміністративної, децентралізації влади тощо) стають нечіткими й розмитими через

бездіяльність на верхніх щаблях управління та безкарність дій щодо привласнення неправомірних здобутків і доходів посадовими особами.

На нижчих рівнях триває розкрадання ресурсів державних компаній олігархічними угрупованнями і окремими посадовими особами, серед яких особи, наближені до представників політичних еліт. Такі реалії унеможливають застосування інструменту приватизації державних компаній, адже, як свідчить історія, вони продаються довіреним особам. Податкове і митне шахрайство, субсидії, досить довго збагачують інсайдерів, тим самим руйнуючи намагання здійснити прогресивні дії в реформуванні влади в Україні. Українські лідери політичних еліт, безперечно, здатні створювати дієві структури, які запобігатимуть розкраданням суспільного майна, але спрощення останніми роками доступу до західної донорської допомоги звільняє їх від необхідності це робити [14].

У результаті, згідно з даними Global Financial Integrity, з кожним долларом, який надходить в Україну, 6,25 дол. США залишають її територію [15]. Американські експерти Н. Абрамс та М. Фіш констатують, що продовження практики кредитування та грантової підтримки України не принесе очікуваних результатів за умови нинішньої політичної ситуації та перебування при владі політичних еліт, які керують Україною більше ніж 20 років, адже всі ресурси, що будуть передані Україні, розподіляться на верхньому щаблі корумпованої управлінської системи [14].

У сингулярному просторі еволюції суспільного поступу глибинне проникнення корупції в систему управління є не тільки запобіжником сталого, прогресивного розвитку нації, гальмівним фактором позитивних перетворень у цьому напрямі, але й новим станом колективного суспільного усвідомлення неможливості продовження поступального розвитку з таких незмінних умов. Як зазначили американські вчені Н. Абрамс та М. Фіш, немає сенсу інвестувати в економічний та соціальний розвиток держави, коли не вирішена проблема корупції, починаючи з центрального рівня, адже всі інвестиції будуть розкрадені нечисленними, проте впливовими кланами політичної еліти [14], і ці твердження були позитивно сприйняті українцями.

Останні події історичного поступу України 2014–2018 рр. суттєво змінили суспільну свідомість, трансформували ментально вкорінену покірність та позитивізм сприйняття корупції нацією в колективний механізм ідентифікації та блокування корупційних проявів. Водночас вони свідчать про сингулярну природу цього явища. Сприймаючи сингулярність корупції як викривлення нелінійного простору публічного управління до тієї межі, коли в такому вигляді воно існувати більше не може (для України цією межею стали події 2013 – 2014 рр.), можна передбачити новий етап побудови суспільних відносин у просторі публічного управління, орієнтованого на сталий розвиток.

У наступні роки умови існування цього простору на теренах України будуть продовжувати змінюватися: громадянська активність та відповідальність за прийняття суспільно важливих рішень посилюватимуться із розвитком колективної свідомості та орієнтацією на конкретний, легко вимірюваний суспільний результат (якість життя, умови зовнішнього середовища, як фізичного, так і нематеріального, відчуття національної ідентичності та безпеки). У цьому процесі розвитку суспільства, яке вже пройшло «точку неповернення» у своєму сингулярному просторі еволюції, корупція неминуче стане атавізмом, історичною пам'яттю минулої суспільної формації, яка поступилася місцем неінформаційній епосі, де переважає «розумне» управління та свідоме споживання. Але для прискорення цього переходу, який є об'єктивною вимогою та питанням часу, нам слід, передусім, виключити можливість підтримки корупційних ознак на індивідуальному рівні, не допускати сприйняття та виправдання корупційних дій іншими особами. Оскільки складний суспільний простір формується з кожного індивіда, рівень громадянської обізнаності й компетентності вважаємо основним ключем до відкриття всього спектра можливостей сталого розвитку, очищеного від корупційних прагнень. Адже корупція – це завжди індивідуальне прагнення наживи за рахунок використання результатів праці

іншого, безперспективний зворотний рух суспільства на нижчий щабель еволюції, де повертається та посилюється поділ на заможні та безправні касти, чому не має місця в ері неоінформаційних технологій та знань.

Корупція в Україні, незважаючи на низку запроваджуваних останнім часом реформ, набула такого поширення у всіх ланках публічного управління в Україні, що стала найбільшою руйнівною силою, головним гальмівним чинником сталого розвитку суспільства,

Корупція та розвиток її системних проявів є суттєвим бар'єром на шляху до позитивних суспільних перетворень і, відповідно, модернізації управлінської системи. Вона є складним за структурною природою феноменом, який, тим не менш, піддається аналізу теорії дослідження складних систем. Так, встановлено, що розвиток корупції не є нескінченним процесом – він підпорядковується дії космологічних законів суспільного буття, які відсилають до необхідності аналізу сингулярності цього процесу на сучасному етапі розвитку української нації. Розвиток корупції має свою «точку незворотності», наслідком проходження якої є поступове вивільнення громадянської свідомості від необхідності підтримання цього явища на всіх рівнях його виникнення і прояву.

У державному управлінні боротьба з корупцією і хабарництвом пов'язана з вирішенням таких основних завдань:

- чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень;
- підвищення кримінальної відповідальності за корупційну діяльність;
- зменшення кількості «хабаромістких» функцій державного управління разом зі зниженням фактору особистої економічно-адміністративної мотивації державних службовців за рахунок подальшого впровадження і поглиблення електронного врядування;
- забезпечення прозорості рішень та підтримання зворотного зв'язку із основним набувачем вигод – населенням.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є питання дослідження гетерогенності корупції як складного суспільно-економічного явища негативного характеру, що набуло ознак синтетичного сингулярного явища, яке слід досліджувати і викоринювати не на рівні його виникнення й прояву, а на рівні формування основ індивідуального сприйняття можливості його розвитку, закладення нормативних основ ведення суспільно-економічної діяльності.

Список використаних джерел / List of references

1. **Бутенко В.** Природа і причини корупції в Україні: перспективи розвитку та протидії корупції / В. Бутенко // Незалеж. культуролог. часопис «І». – 2004. – № 32. – Режим доступу : <http://www.ji-magazine.lviv.ua/ji-junior/N32-1/32-1.pdf> [Butenko V. Pryroda i prychny koruptsii v Ukraini: perspektyvy rozvytku ta protydii koruptsii / V. Butenko // Nezalezh. kulturoloh. chasopys «Yi». – 2004. – № 32. – Rezhym dostupu : <http://www.ji-magazine.lviv.ua/ji-junior/N32-1/32-1.pdf>].

2. **Быстрова А. С.** Феномен коррупции: некоторые исследовательские подходы / А. С. Быстрова, М. В. Сильвестрос // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2000. – Т. 111. – № 1. – С. 91 – 112 [Byistrova A. S. Fenomen korruptsii: nekotoryie issledovatel'skie podhody / A. S. Byistrova, M. V. Silvestros // Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii. – 2000. – Т. 111. – № 1. – С. 91 – 112].

3. **Жданов І.** Корупція в Україні: спроба аналізу / І. Жданов // Незалеж. культуролог. часопис «І». – 2004. – № 32. – Режим доступу : <http://www.korupzia.org.ua/papers.html> [Zhdanov I. Koruptsiia v Ukraini: sprobna analizu / I. Zhdanov // Nezalezh. kulturoloh. chasopys «Yi». – 2004. – № 32. – Rezhym dostupu : <http://www.korupzia.org.ua/papers.html>].

4. **Конвенція** Організації Об'єднаних Націй проти корупції : міжнар. док. від 31 жовт. 2003 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 [Konventsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii : mizhnar. dok. vid 31 zhovt. 2003 r. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16].

5. **Кохан Г. В.** Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз : монографія /

Г. В. Кохан. – Київ : НІСД, 2013. – 232 с. [Kokhan H. V. Yavyshche politychnoi koruptsii: teoretyko-metodolohichniy analiz : monohrafiia / H. V. Kokhan. – Kyiv : NISD, 2013. – 232 s.].

6. **Мельник М. І.** Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії : [монографія] / М. І. Мельник. – Київ : Юрид. думка, 2004. – 400 с. [Melnyk M. I. Koruptsiia – koroziiia vlady (sotsialna sutnist, tendentsii ta naslidky, zakhody protydii : [monohrafiia] / M. I. Melnyk. – Kyiv : Yuryd. dumka, 2004. – 400 s.].

7. **Мельник М. І.** Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія / М. І. Мельник. – Київ : Атіка, 2001. – С. 101 – 137 [Melnyk M. I. Koruptsiia: sutnist, poniattia, zakhody protydii : monohrafiia / M. I. Melnyk. – Kyiv : Atika, 2001. – S. 101 – 137].

8. **Про засади запобігання і протидії корупції** : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> [Pro zasady zapobihannia i protydii koruptsii : Zakon Ukrainy vid 14 zhovt. 2014 r. № 1700-VII. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>].

9. **Скоробогаткий В. В.** Коррупция как способ легитимации власти / В. В. Скоробогаткий. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1224478> [Skorobogatskiy V. V. Korruptsiya kak sposob legitimatsii vlasti / V. V. Skorobogatskiy. – Rezhim dostupa : <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1224478>].

10. **Сокирко О. С.** Сіра й чорна корупція / О. С. Сокирко // Укр. тиждень. – 2008. – № 24(33). – С. 24 – 25 [Sokyrko O. S. Sira y chorna koruptsiia / O. S. Sokyrko // Ukr. tyzhden. – 2008. – № 24(33). – S. 24 – 25].

11. **Шевчук А. В.** Економічний розвиток та технологічна сингулярність: концепція взаємозв'язку і суперечності / А. В. Шевчук. – Режим доступу : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/10-2015/02.pdf> [Shevchuk A. V. Ekonomichnyi rozvytok ta tekhnolohichna synhuliarnist: kontseptsiiia vzaiemozviazku i superechnosti / A. V. Shevchuk. – Rezhym dostupu : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/10-2015/02.pdf>].

12. **Якушик В.** Корупція у посткомуністичних країнах / В. Якушик // Політологія посткомунізму: політ. аналіз посткомуністичних суспільств. – Київ : Політ. думка, 1995. – 363 с. [Yakushyk V. Koruptsiia u postkomunistychnykh krainakh / V. Yakushyk // Politolohiia postkomunizmu : polit. analiz postkomunistychnykh suspilstv. – Kyiv : Polit. dumka, 1995. – 363 s.].

13. **Національне антикорупційне бюро України: звіт за результатами перевірки станом на 31 жовт. 2018 р.** – 2018. – Режим доступу : <https://nabu.gov.ua> [Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy: zvit za rezultatamy perevirky stanom na 31 zhovt. 2018 r. – 2018. – Rezhym dostupu : <https://nabu.gov.ua>].

14. **Abrams N. A.** How Westernaidenablesgraftad diction in Ukraine / N. A. Abrams, M. S. Fish // The Washington Post. – 2016. – May 5. – Access mode : https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/05/05/how-western-aid-enables-graft-addiction-in-ukraine/?noredirect=on&utm_term=.3b286ac2f3dc.

15. **Global Financial Integrity : Report on Corruption.** – Washington : GFI. – 2015. – Access mode : https://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2015/12/IFF-Update_2015-Final.pdf.

16. **Hawking S. W.** The occurrence of singularities in cosmology, III. Causality and singularities / S. W. Hawking. – Proc. Roy. Soc. London, 1967. – P. 187 – 201.

17. **Singularity Hypotheses** / A. Eden, J. Moor, J. Soraker, E. Steinhart, eds. // A Scientific and Philosophical Assessment. Springer. – 2012. – P. 1 – 12.

18. **The Corruption Perceptions Index 2017** // Transparency International. – Access mode : https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017.

Надійшла до редколегії 04.12.18